Zbiór Orzeczeń

OPINIA RZECZNIKA GENERALNEGO
RIMVYDASA NORKUSA
przedstawiona w dniu 2 października 2025 r. [1]

Sprawa C-516/24 [Winderwill] [i]

BC, reprezentowany przez przedstawiciela ustawowego,
przeciwko
LG

[wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym złożony przez Amtsgericht Schleswig (sąd rejonowy w Szlezwiku, Niemcy)]

Odesłanie prejudycjalne – Współpraca sądowa w sprawach cywilnych – Jurysdykcja – Wytoczenie powództwa przed sądem – Złożenie wniosku o przyznanie pomocy prawnej w celu złożenia wniosku o zmianę zobowiązań alimentacyjnych – Późniejsze złożenie wniosku o zmianę zobowiązań alimentacyjnych przed sądami innego państwa członkowskiego

1. Ramy prawne niniejszego wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym stanowi rozporządzenie (WE) nr 4/2009 [2] w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń oraz współpracy w zakresie zobowiązań alimentacyjnych. W kontekście prawnym i faktycznym niniejszej sprawy pytanie sądu odsyłającego skłoni Trybunał do pochylenia się nad wykładnią pojęcia „dokumentu równorzędnego" dokumentowi wszczynającemu postępowanie w rozumieniu art. 9 lit. a) tego rozporządzenia. W szczególności Trybunał będzie musiał rozstrzygnąć zagadnienie, czy wniosek o przyznanie pomocy prawnej w zakresie kosztów postępowania [3], złożony przez wierzyciela alimentacyjnego w celu wytoczenia sprawy sądowej przeciwko dłużnikowi, może wchodzić w zakres tego pojęcia.

[1] Język oryginału: francuski.

[i] Niniejszej sprawie została nadana fikcyjna nazwa. Nie odpowiada ona rzeczywistej nazwie ani rzeczywistemu nazwisku żadnej ze stron postępowania.

[2] Rozporządzenie Rady z dnia 18 grudnia 2008 r. w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń oraz współpracy w zakresie zobowiązań alimentacyjnych (Dz.U. 2009, L 7, s. 1).

[3] W niniejszej opinii użycie terminu „pomoc prawna" obejmuje również pomoc prawną w zakresie kosztów procesowych w rozumieniu odpowiednich przepisów prawa krajowego, do której odnosi się sąd odsyłający we wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym.

I. Ramy prawne

A. Prawo międzynarodowe

2. Zgodnie z art. 3 ust. 1 protokołu haskiego [4]:

„Zobowiązania alimentacyjne podlegają prawu państwa, w którym wierzyciel ma miejsce zwykłego pobytu, chyba że niniejszy protokół stanowi inaczej".

3. Artykuł 4 tego protokołu ustanawia specjalne zasady na rzecz niektórych wierzycieli alimentacyjnych, mające zastosowanie w szczególności w odniesieniu do zobowiązań alimentacyjnych rodziców wobec ich dzieci. Artykuł ten stanowi w ust. 3:

„Niezależnie od artykułu 3, jeśli wierzyciel wytoczył powództwo przed właściwym organem państwa, w którym dłużnik ma miejsce zwykłego pobytu, stosuje się prawo miejsca organu orzekającego w sprawie. Jeżeli jednak wierzyciel nie jest w stanie uzyskać na mocy tego prawa świadczeń alimentacyjnych od dłużnika, stosuje się prawo państwa, w którym wierzyciel ma miejsce zwykłego pobytu".

B. Prawo Unii

Rozporządzenie nr 4/2009

4. Motyw 1 rozporządzenia nr 4/2009 wskazuje, że zostało ono przyjęte przez prawodawcę Unii, aby osiągnąć cel, jakim jest zachowanie i rozwój przestrzeni wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości, w której jest zapewniony swobodny przepływ osób.

5. Według motywu 9 rozporządzenie to ma na celu ułatwienie uzyskania orzeczenia w sprawie roszczenia alimentacyjnego, które automatycznie będzie wykonalne w innym państwie członkowskim bez dokonywania żadnych dodatkowych formalności.

6. Zgodnie z motywem 36 i rozdziałem V, zatytułowanym „Dostęp do wymiaru sprawiedliwości", rozporządzenie nr 4/2009 ma na celu ustanowienie specjalnego systemu pomocy prawnej w sprawach dotyczących zobowiązań alimentacyjnych, który przewiduje pełne pokrywanie kosztów związanych z postępowaniem dotyczącym zobowiązań alimentacyjnych na rzecz dzieci poniżej 21. roku życia wszczętym przez organy centralne.

7. Motyw 44 tego samego rozporządzenia wskazuje, że ma ono na celu zmianę rozporządzenia (WE) nr 44/2001 [5] poprzez zastąpienie jego przepisów mających zastosowanie do zobowiązań alimentacyjnych.

[4] Protokół ten stanowi załącznik do decyzji Rady 2009/941/WE z dnia 30 listopada 2009 r. w sprawie zawarcia przez Wspólnotę Europejską Protokołu haskiego z dnia 23 listopada 2007 r. o prawie właściwym dla zobowiązań alimentacyjnych (Dz.U. 2009, L 331, s. 17, zwanego dalej „protokołem haskim z 2007 r.").

[5] Rozporządzenie Rady z dnia 22 grudnia 2000 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych (Dz.U. 2001, L 12, s. 1).

8. Artykuł 3 rozporządzenia nr 4/2009 brzmi:

„Sądami, które mają jurysdykcję do rozpoznania spraw dotyczących zobowiązań alimentacyjnych w państwach członkowskich, są:

a) sąd zwykłego miejsca pobytu pozwanego; lub

b) sąd zwykłego miejsca pobytu wierzyciela; lub

[…]”.

9. Artykuł 9 tego rozporządzenia, zatytułowany „Wytoczenie powództwa”, stanowi w lit. a):

„Na użytek niniejszego rozdziału przyjmuje się, że powództwo zostało wytoczone przed sądem:

a) w chwili, w któr[ej] dokument wszczynający postępowanie lub dokument równorzędny został wniesiony do sądu, pod warunkiem że powód nie zaniechał następnie podjęcia czynności, do których podjęcia był obowiązany celem spowodowania doręczenia dokumentu pozwanemu […]”.

10. Zgodnie z art. 12 tego rozporządzenia, zatytułowanym „Zawisłość sprawy”:

„1. Jeżeli przed sądami różnych państw członkowskich zawisły sprawy o to samo roszczenie między tymi samymi stronami, sąd, przed którym wytoczono powództwo później, z urzędu zawiesza postępowanie do czasu stwierdzenia jurysdykcji sądu, przed którym najpierw wytoczono powództwo.

2. Jeżeli stwierdzona zostanie jurysdykcja sądu, przed którym najpierw wytoczono powództwo, sąd, przed którym wytoczono powództwo później, stwierdza brak swojej jurysdykcji na rzecz tego sądu”.

11. Na mocy przepisów art. 15 tego rozporządzenia:

„Prawo właściwe w sprawach zobowiązań alimentacyjnych jest określane zgodnie z [protokołem haskim z 2007 r.] w państwach członkowskich, dla których protokół ten jest wiążący”.

C. Prawo niemieckie

1. FamFG

12. Paragraf 76 Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit (ustawy o postępowaniu w sprawach rodzinnych i sprawach rozpoznawanych w trybie nieprocesowym, zwanej dalej „FamFG”) stanowi ust. 1:

„W postępowaniu o przyznanie pomocy prawnej w zakresie kosztów postępowania stosuje się odpowiednio przepisy kodeksu postępowania cywilnego dotyczące pomocy prawnej w zakresie kosztów [postępowania, o której mowa w FamFG], chyba że niniejsza ustawa stanowi inaczej”.

13. Paragraf 77 ust. 1 FamFG przewiduje:

„Przed przyznaniem pomocy prawnej w zakresie kosztów [postępowania] sąd może zezwolić pozostałym zainteresowanym na przedstawienie uwag. W postępowaniu wnioskowym zainteresowany musi mieć możliwość zajęcia stanowiska w kwestii, czy uważa, że są spełnione przesłanki przyznania pomocy prawnej w zakresie kosztów postępowania, chyba że ze szczególnych powodów wydaje się to niewskazane".

14. Paragraf 113 ust. 1 FamFG stanowi:

„W sprawach małżeńskich i rodzinnych […] stosuje się odpowiednio ogólne i szczególne przepisy kodeksu postępowania cywilnego dotyczące postępowania przed sądami powszechnymi".

2. ZPO

15. Paragraf 114 Zivilprozessordnung (kodeksu postępowania cywilnego, zwanego dalej „ZPO") stanowi w ust. 1:

„Stronie, która ze względu na swoją sytuację osobistą i finansową nie jest w stanie pokryć kosztów postępowania sądowego lub może to uczynić jedynie częściowo lub w ratach, przyznaje się na jej wniosek pomoc prawną w zakresie kosztów postępowania, jeżeli zamierzone działanie przed sądem lub obrona mają wystarczające szanse powodzenia i nie stanowią nadużycia. W odniesieniu do transgranicznej pomocy prawnej w zakresie kosztów postępowania w ramach Unii Europejskiej stosuje się również §§ 1076–1078".

16. Paragraf 117 ZPO przewiduje:

„1. Wniosek o przyznanie pomocy prawnej w zakresie kosztów postępowania należy złożyć przed sądem właściwym do rozpoznania sprawy; wniosek ten można złożyć w drodze oświadczenia w sekretariacie sądu. Wniosek musi przedstawiać elementy sporu i wskazywać środki dowodowe. […]

2. Do wniosku należy dołączyć oświadczenie strony dotyczące jej sytuacji osobistej i finansowej (sytuacji rodzinnej, zawodowej, majątkowej, dochodów i wydatków) oraz stosowne dowody. Oświadczenie i dowody mogą być przekazane stronie przeciwnej tylko za zgodą strony, chyba że na mocy prawa cywilnego stronie przeciwnej przysługuje prawo do informacji o dochodach i majątku wnioskodawcy. Wnioskodawca powinien mieć możliwość przedstawienia swoich uwag, zanim jego oświadczenie zostanie przekazane stronie przeciwnej. Jest informowany o przekazaniu swojego oświadczenia.

3. W celu uproszczenia i ujednolicenia postępowania federalne ministerstwo sprawiedliwości jest upoważnione do wprowadzenia, w drodze rozporządzenia, za zgodą Bundesrat [rady federalnej], formularzy oświadczeń. […]

4. W przypadku gdy formularze oświadczenia, o którym mowa w ust. 2, zostały wprowadzone, strona ma obowiązek ich użyć. […]".

17. Paragraf 118 ust. 1 ZPO stanowi:

„Strona przeciwna musi mieć możliwość zajęcia stanowiska w kwestii, czy uważa, że przesłanki przyznania pomocy prawnej w zakresie kosztów postępowania są spełnione, chyba że ze szczególnych powodów wydaje się to niewskazane. Stanowisko to może zostać przedstawione w drodze oświadczenia złożonego w sekretariacie sądu. Sąd może wezwać strony do udziału w posiedzeniu, jeśli istnieje możliwość osiągnięcia porozumienia; ugoda powinna być wciągnięta do protokołu sądowego podpisanego przez sąd. Koszty poniesione przez stronę przeciwną nie podlegają zwrotowi. Koszty poniesione w związku z przesłuchaniem świadków lub biegłych na podstawie ust. 2 zdanie trzecie pokrywa strona zobowiązana do zwrotu kosztów postępowania. Do posiedzenia prowadzonego na mocy zdania trzeciego stosuje się odpowiednio § 128a".

18. Paragraf 167 ZPO, zatytułowany „Moc wsteczna doręczenia", stanowi:

„Jeżeli celem doręczenia jest zachowanie terminu lub wznowienie biegu terminu przedawnienia albo jego zawieszenie zgodnie z § 204 [Bürgerliches Gesetzbuch (kodeksu cywilnego)], wówczas skutek ten następuje z chwilą otrzymania wniosku lub oświadczenia, o ile doręczenie nastąpi wkrótce potem".

19. Paragraf 261 ZPO stanowi:

„1. Wytoczenie powództwa powoduje zawisłość sprawy.

[…]

3. Zawisłość sprawy rodzi następujące skutki:

1) w czasie zawisłości sprawa nie może zostać wniesiona przez stronę do innego sądu;

[…]".

3. BGB

20. Bürgerliches Gesetzbuch (kodeks cywilny, zwany dalej „BGB") stanowi w § 204 („Zawieszenie biegu terminu przedawnienia wskutek podjęcia środków prawnych") ust. 1 pkt 14:

„1. Bieg terminu przedawnienia ulega zawieszeniu wskutek:

[…]

wszczęcia procedury powiadomienia o pierwszym wniosku o przyznanie [pomocy prawnej] w zakresie kosztów postępowania; jeżeli procedura powiadomienia o wniosku zostaje wszczęta niezwłocznie po jego złożeniu, bieg terminu przedawnienia ulega zawieszeniu wraz ze złożeniem wniosku".

II. Okoliczności sporu w postępowaniu głównym, pytanie prejudycjalne i postępowanie przed Trybunałem

21. BC, wnioskodawca w postępowaniu głównym, jest synem LG, uczestnika w postępowaniu głównym. Zwykłe miejsce zamieszkania BC znajduje się w Szwecji, podczas gdy LG mieszka w Niemczech.

22. W dniu 17 grudnia 2021 r. BC złożył do Amtsgericht Schleswig (sądu rejonowego w Szlezwiku, Niemcy), który jest sądem odsyłającym, wniosek o przyznanie pomocy prawnej w celu wniesienia wniosku o zmianę w zakresie środków utrzymania dziecka. BC załączył do wniosku o przyznanie pomocy prawnej wniosek o zmianę zobowiązań alimentacyjnych w formie projektu, precyzując jednocześnie, że zostanie on formalnie złożony w przypadku przyznania pomocy prawnej.

23. W dniu 28 stycznia 2022 r., czyli przed wydaniem przez sąd odsyłający orzeczenia w sprawie wniosku o przyznanie pomocy prawnej, LG złożył przed Eskilstuna tingsrätt (sądem pierwszej instancji w Eskilstuna, Szwecja) wniosek o zmianę zobowiązań alimentacyjnych wobec BC.

24. Postanowieniem z dnia 29 marca 2022 r. sąd odsyłający odmówił przyznania BC pomocy prawnej ze względu na brak jurysdykcji. W następstwie wniesionego przez BC środka zaskarżenia postanowieniem z dnia 27 maja 2022 r. Schleswig-Holsteinisches Oberlandesgericht (wyższy sąd krajowy w Szlezwiku-Holsztynie, Niemcy) uchylił postanowienie sądu odsyłającego i przyznał BC pomoc prawną.

25. Następnie BC złożył do sądu odsyłającego wniosek o zmianę zobowiązań alimentacyjnych, który został doręczony LG w dniu 21 lipca 2022 r.

26. W tym czasie wniosek o zmianę zobowiązań alimentacyjnych złożony przez LG do Eskilstuna tingsrätt (sądu pierwszej instancji w Eskilstuna, Szwecja) został odrzucony z powodu braku jurysdykcji. Högsta domstolen (sąd najwyższy, Szwecja) uchylił to orzeczenie i przekazał sprawę do ponownego rozpoznania sądowi pierwszej instancji. Postanowieniem z dnia 6 maja 2024 r. sąd ten zawiesił postępowanie na podstawie art. 12 ust. 1 rozporządzenia nr 4/2009.

27. Sąd odsyłający uważa, że należy stwierdzić jurysdykcję sądu, przed którym najpierw wytoczono powództwo w rozumieniu art. 12 rozporządzenia nr 4/2009. W odniesieniu do wniosku o przyznanie pomocy prawnej sąd ten dąży do ustalenia, czy można go uznać za dokument równorzędny dokumentowi wszczynającemu postępowanie w rozumieniu art. 9 lit. a) tego rozporządzenia, w celu zbadania własnej jurysdykcji. Ponieważ takie zagadnienie nie zostało jeszcze rozstrzygnięte przez Trybunał, sąd ten uważa, że jedynie jednolita wykładnia rozporządzenia nr 4/2009 pozwoliłaby zapewnić wystarczającą pewność prawa.

28. W tych okolicznościach Amtsgericht Schleswig (sąd rejonowy w Szlezwiku) postanowił zawiesić postępowanie i zwrócić się do Trybunału z następującym pytaniem prejudycjalnym:

„Czy w przypadku wniosku o przyznanie pomocy prawnej w zakresie kosztów postępowania, do którego załączono wniosek o zmianę zobowiązania alimentacyjnego jedynie jako projekt, który ma zostać formalnie złożony w przypadku przyznania pomocy prawnej, chodzi o »dokument równorzędny« w rozumieniu art. 9 lit. a) [rozporządzenia nr 4/2009], tak że w ten sposób dochodzi do wytoczenia powództwa przed sądem krajowym i stwierdzenia jurysdykcji tego sądu?”.

29. Postanowienie odsyłające z dnia 22 lipca 2024 r. wpłynęło do sekretariatu Trybunału w dniu 24 lipca 2024 r. Uwagi na piśmie przedstawili wnioskodawca i uczestnik w postępowaniu głównym, rządy niemiecki i czeski oraz Komisja Europejska. W dniu 18 czerwca 2025 r. odbyła się rozprawa, podczas której Komisja i rząd niemiecki przedstawiły uwagi ustnie.

III. Analiza

A. W przedmiocie wniosków, jakie należy wyciągnąć z orzecznictwa Trybunału dotyczącego pojęcia „dokumentu wszczynającego postępowanie" lub pojęcia „dokumentu równorzędnego" w kontekście innych aktów prawnych

30. Tytułem wstępu należy zauważyć, że ponieważ w niniejszej sprawie Trybunał ma za zadanie dokonać wykładni pojęcia „dokumentu równorzędnego" dokumentowi wszczynającemu postępowanie, wskazanego w art. 9 lit. a) rozporządzenia nr 4/2009, powstaje pytanie, czy kierunki rozważań, a nawet elementy odpowiedzi, można odnaleźć w świetle aktów pokrewnych i ich wykładni dokonanej przez Trybunał. Pojęcie „dokumentu wszczynającego postępowanie", a w szczególności pojęcie „dokumentu równorzędnego", są bowiem pojęciami przekrojowymi, które można znaleźć w licznych konwencjach międzynarodowych lub innych aktach prawnych dotyczących jurysdykcji w sprawach cywilnych. Pojęcia te były już przedmiotem wykładni Trybunału, co umożliwiło nakreślenie ich kształtów na płaszczyznach tych konwencji międzynarodowych i aktów prawnych, których przypomnienie wydaje mi się niezbędne przed podjęciem analizy pytania prejudycjalnego przedłożonego Trybunałowi w niniejszej sprawie.

31. W tym względzie należy zauważyć, że w początkowych wyrokach dotyczących wykładni w ramach Konwencji z dnia 27 września 1968 r. o jurysdykcji i uznawaniu oraz wykonywaniu orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych i handlowych (zwanej dalej „konwencją brukselską")[6], Trybunał miał już sposobność uściślenia, że pojęcie dokumentu wszczynającego postępowanie lub dokumentu równorzędnego oznacza dokument lub dokumenty, których doręczenie pozwanemu, dokonane w sposób prawidłowy i terminowy, umożliwia mu dochodzenie jego praw przed wydaniem podlegającego wykonaniu orzeczenia w państwie pochodzenia[7].

32. Na podstawie tej definicji Trybunał uznał za dokument wszczynający postępowanie nakaz zapłaty w prawie niemieckim (Zahlungsbefehl), którego doręczenie umożliwia powodowi, w przypadku braku wniesienia sprzeciwu, uzyskanie orzeczenia podlegającego wykonaniu[8], a także nakaz zapłaty w prawie włoskim (decreto ingiuntivo) doręczany wraz z pozwem[9].

33. Trybunał stwierdził natomiast, że owej definicji „dokumentu wszczynającego postępowanie" nie odpowiada nakaz egzekucyjny w prawie niemieckim (Vollstreckungsbefehl), który stanowi tytuł wykonawczy i jest wydawany w następstwie doręczenia nakazu zapłaty[10].

[6] Konwencja podpisana w Brukseli w dniu 27 września 1968 r. o jurysdykcji i uznawaniu oraz wykonywaniu orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych i handlowych (Dz.U. 1972, L 299, s. 32), zmieniona kolejnymi konwencjami w związku z przystąpieniem nowych państw członkowskich do tej konwencji. W tym względzie należy przypomnieć, że rozporządzenie nr 4/2009, którego wykładnia jest przedmiotem pytania sądu odsyłającego, zastąpiło, w odniesieniu do zobowiązań alimentacyjnych, jak wynika z art. 68 ust. 1 i art. 75 ust. 2 tego rozporządzenia, rozporządzenie nr 44/2001, które z kolei zastąpiło stosowanie między państwami członkowskimi konwencji brukselskiej.

[7] Wyrok z dnia 13 lipca 1995 r., Hengst Import (C-474/93, zwany dalej „wyrokiem Hengst Import", EU:C:1995:243, pkt 19).

[8] Wyrok z dnia 16 czerwca 1981 r., Klomps (166/80, EU:C:1981:137, pkt 9).

[9] Wyrok Hengst Import, pkt 20, 21.

[10] Wyrok z dnia 16 czerwca 1981 r., Klomps (166/80, EU:C:1981:137, pkt 9).

34. Na podstawie wniosków, jakie należy wysnuć z powyższego orzecznictwa, Trybunał orzekł, nadal w kontekście postępowania w sprawie nakazu zapłaty, w odniesieniu do konwencji z Lugano II [11], że w przypadku dwóch kolejnych postępowań, z których każde umożliwia uzyskanie po swoim zakończeniu wykonalnego orzeczenia dotyczącego tego samego zobowiązania, wszczęcie pierwszego z nich może oznaczać wniesienie dokumentu wszczynającego drugie postępowanie tylko wtedy, gdy istnieje między nimi oboma jedność funkcjonalna [12].

35. W tym względzie należy podkreślić, że wspomniane wyżej kryterium jedności funkcjonalnej nawiązuje do innych przykładów w orzecznictwie odnoszących się do wykładni pojęcia „dokumentu wszczynającego postępowanie" lub pojęcia „dokumentu równorzędnego", w szczególności w wyroku Schlömp [13], również dotyczącym wykładni konwencji z Lugano II [14].

36. W wyroku tym Trybunał nie tylko przyjął podejście funkcjonalne, aby uznać, że moment wszczęcia obligatoryjnego postępowania pojednawczego przed organem pojednawczym prawa szwajcarskiego stanowi moment wytoczenia powództwa przed „sądem". Podkreślił również, że w związku z analogicznością współwystępujących mechanizmów służących rozstrzyganiu kwestii zawisłości sporu ustanowionych przez konwencję z Lugano II oraz w szczególności rozporządzenia nr 44/2001 [15], oraz biorąc pod uwagę cel jednolitej wykładni równoważnych przepisów tej konwencji i rozporządzenia, sytuacja zawisłości sprawy jest obiektywna i automatyczna i opiera się na porządku chronologicznym wytaczania powództw [16], podobnie jak w innym ważnym wyroku w tej dziedzinie, a mianowicie wyroku HanseYachts [17].

37. W tym ostatnim wyroku Trybunału rozstrzygał kwestię, czy w przypadku zawisłości sprawy pismo, na podstawie którego zostało wszczęte postępowanie dowodowe przed zainicjowaniem jakiegokolwiek postępowania procesowego, jest „dokumentem wszczynającym postępowanie" lub „dokumentem równorzędnym", czy też kwalifikacja ta dotyczy wyłącznie pisma, które inicjuje postępowanie sporne [18], to jest postępowanie „co do istoty sprawy" [19].

[11] Konwencja o jurysdykcji i uznawaniu oraz wykonywaniu orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych i handlowych podpisana w Lugano w dniu 30 października 2007 r., zatwierdzona w imieniu Wspólnoty Europejskiej decyzją Rady 2009/430/WE z dnia 27 listopada 2008 r. (Dz.U. 2009, L 147, s. 1, zwana dalej „konwencją z Lugano II").

[12] Zobacz wyrok z dnia 30 marca 2023 r., PT (Nakaz zapłaty w prawie szwajcarskim) (C-343/22, EU:C:2023:276, pkt 35).

[13] Wyrok z dnia 20 grudnia 2017 r. (C-467/16, zwany dalej „wyrokiem Schlömp", EU:C:2017:993).

[14] Sekcja 9 konwencji z Lugano II, zatytułowana „Zawisłość sprawy – sprawy wiążące się ze sobą", zawiera art. 27. Ustęp 2 tego artykułu stanowi, że w przypadku zawisłości sprawy, „[j]eżeli stwierdzona zostanie jurysdykcja sądu, przed który najpierw wytoczono powództwo, sąd, przed który wytoczono powództwo później, stwierdza brak swej jurysdykcji na rzecz tego sądu". Artykuł 30 ust. 1 tej konwencji stanowi zasadniczo, że chwila wytoczenia powództwa przed sądem zbiega się „[z chwilą], w której dokument wszczynający postępowanie albo dokument równorzędny został wniesiony do sądu, pod warunkiem że powód nie zaniechał następnie podjęcia czynności, do których podjęcia był obowiązany celem spowodowania doręczenia dokumentu pozwanemu".

[15] W tym względzie należy zauważyć, że w pkt 41 i 42 wyroku Schlömp Trybunał wyjaśnił, że – jak wynika z art. 68 ust. 1 rozporządzenia nr 4/2009 – rozporządzenie to zmienia rozporządzenie nr 44/2001 poprzez zastąpienie jego przepisów, które mają zastosowanie w sprawach dotyczących zobowiązań alimentacyjnych. Jednakże w zakresie, w jakim art. 64 ust. 1 konwencji z Lugano II odsyła do późniejszych zmian rozporządzenia nr 44/2001, odesłanie to należy rozumieć jako obejmujące rozporządzenie nr 4/2009, którego wykładnia jest przedmiotem niniejszej sprawy.

[16] Wyrok Schlömp, pkt 47–58.

[17] Wyrok z dnia 4 maja 2017 r. (C-29/16, zwany dalej „wyrokiem HanseYachts" EU:C:2017:343).

[18] Wyrok HanseYachts, pkt 20.

[19] W szczególności Trybunał dokonał wykładni art. 30 rozporządzenia nr 44/2001, odnoszącego się do chwili, w której należy uznać, że wytoczono powództwo przed sądem, przy czym artykuł ten został sformułowany w identyczny sposób jak art. 9 lit. a) rozporządzenia nr 4/2009.

38. Uwzględniając kontekst art. 30 rozporządzenia nr 44/2001, jego cel [20], autonomiczny charakter pierwszego postępowania dowodowego w stosunku do drugiego postępowania „co do istoty sprawy" oraz istnienie bardzo wyraźnego rozdziału między tymi dwoma postępowaniami, Trybunał uznał, że w przypadku zawisłości sporu, moment wszczęcia postępowania zmierzającego do uzyskania zarządzenia środka dowodowego przed wszczęciem postępowania procesowego nie może być uważany za moment, od którego przyjmuje się, że powództwo „zostało wytoczone" w rozumieniu owego art. 30 pkt 1 rozporządzenia nr 44/2001 przed sądem, który ma rozstrzygnąć co do istoty sprawy, gdy powództwo co do istoty zostało wytoczone w tym samym państwie członkowskim w oparciu o wyniki postępowania dowodowego [21].

39. Innymi słowy, zdaniem Trybunału pisma mającego na celu uzyskanie wydania przez sąd zabezpieczenia środka dowodowego przed jakimkolwiek postępowaniem procesowym nie można zakwalifikować jako dokument wszczynający postępowanie lub dokument równorzędny, gdyż przedmiotowo, postępowanie wszczęte takim dokumentem jest autonomiczne w stosunku do postępowania „co do istoty sprawy".

40. W tym względzie z przytoczonego orzecznictwa można wyciągnąć wnioski przedstawione poniżej. Z jednej strony dokument wszczynający postępowanie lub dokument równorzędny musi zostać doręczony stronie przeciwnej, aby umożliwić jej wykonywanie prawa do obrony [22]. Z wymogu tego logicznie wynika, że istotą tego dokumentu jest poinformowanie strony przeciwnej o wszczęciu przeciwko niej postępowania oraz o istotnych elementach sporu, pozwalając jej tym samym zrozumieć, czy powinna zorganizować swoją obronę [23]. Z uwagi na to, że wszczęcie postępowania prowadzi do wydania orzeczenia sądowego, poszanowanie prawa do obrony, a ogólniej rzecz ujmując, etapu kontradyktoryjnego, nabiera szczególnego znaczenia. Można to bowiem wyjaśnić w świetle aktów prawnych dotyczących jurysdykcji mających na celu zapewnienie, aby postępowania prowadzące do wydania orzeczeń sądowych, których uznanie i wykonanie należy zapewnić we wszystkich państwach będących stronami tych aktów, przebiegały z poszanowaniem zasady kontradyktoryjności. Uzasadnia to liberalne podejście w sprawach uznawania i wykonywania orzeczeń [24].

41. Z drugiej strony dokument wszczynający postępowanie lub dokument równorzędny powinien prowadzić do wydania wykonalnego orzeczenia, a zatem zasadniczo dotyczy postępowania „co do istoty sprawy". Przynajmniej powinien on odnosić się do wcześniejszego i obligatoryjnego postępowania przewidzianego w prawie krajowym, zanim jeszcze postępowanie to będzie się toczyć w trybie procesowym „co do istoty sprawy" [25], albo postępowania, które umożliwia powstanie jedności funkcjonalnej, lub w każdym razie nie jest autonomiczne w stosunku do postępowania „co do istoty sprawy".

[20] Mianowicie zaradzenie problemom wynikającym z różnego określenia w poszczególnych państwach momentu, od którego postępowanie uważa się za zawisłe, który to moment powinien zostać określony autonomicznie, a tym samym zmniejszyć niepewność prawa spowodowaną różnorodnością istniejących w państwach członkowskich przepisów mających na celu określenie momentu wszczęcia postępowania przed sądem. Zdaniem Trybunału cel realizowany przez ten przepis dotyczy umożliwienia ustalenia momentu wszczęcia postępowania przed sądem w prosty i ujednolicony sposób (zob. wyrok HanseYachts, pkt 30, 35).

[21] Sentencja wyroku HanseYachts.

[22] Natomiast okoliczność, że strona przeciwna tego nie uczyniła, nie może wpływać na kwalifikację tej czynności, ponieważ wykonywanie tego prawa procesowego zależy od jej woli.

[23] Wziąwszy pod uwagę hipotezę przedstawioną w cytowanym powyżej wyroku Hengst Import, przytoczę przykład „decreto ingiuntivo", w przypadku którego uznano, że sam w sobie był on tylko zwykłym formularzem, niezrozumiałym bez wniosku. I na odwrót, doręczenie wniosku bez „decreto ingiuntivo" nie pozwoliło stronie przeciwnej zrozumieć, czy wniosek ten został uwzględniony, czy odrzucony przez sąd. W konsekwencji za dokument wszczynający postępowanie uznano oba te dokumenty w całości (pkt 20 tego wyroku).

[24] Zobacz podobnie i analogicznie wyrok z dnia 21 maja 1980 r., Denilauler (125/79, EU:C:1980:130, pkt 13).

[25] Jak w postępowaniu pojednawczym podlegającym zasadzie kontradyktoryjności i z reguły obligatoryjnym w prawie szwajcarskim, którego nieprzeprowadzenie powoduje niedopuszczalność ewentualnego powództwa w przyszłości (zob. wyrok Schlömp, pkt 53).

42. Niemniej należy zauważyć, że żaden z tych przykładów zaczerpniętych z orzecznictwa nie odnosi się bezpośrednio do wykładni pojęcia „dokumentu wszczynającego postępowanie" lub „dokumentu równorzędnego" w rozumieniu rozporządzenia nr 4/2009. Konieczne jest zatem dokonanie wykładni pojęcia „dokumentu równorzędnego" dokumentowi wszczynającemu postępowanie, o którą sąd odsyłający zwraca się do Trybunału, w rozumieniu art. 9 lit. a) tego rozporządzenia, i zbadanie w razie potrzeby, czy można ustanowić analogię z wnioskami płynącymi z orzecznictwa przytoczonego w pkt 31–39 niniejszej opinii.

B. W przedmiocie wykładni pojęcia „dokumentu równorzędnego" dokumentowi wszczynającemu postępowanie w rozumieniu art. 9 lit. a) rozporządzenia nr 4/2009

1. W kierunku uściślenia kryteriów wykładni pojęcia „dokumentu równorzędnego" w świetle obowiązującego orzecznictwa

43. Tytułem wstępu należy przypomnieć, że zgodnie z utrwalonym orzecznictwem uregulowania obejmujące przepisy jurysdykcyjne powinny być przedmiotem wykładni autonomicznej, przy odwołaniu się, po pierwsze, do celów i do systemu danego rozporządzenia, oraz po drugie, do ogólnych zasad wynikających z wszystkich systemów prawa krajowego [26].

44. Rozdział 2 rozporządzenia nr 4/2009, zatytułowany „Jurysdykcja", zawiera art. 9, który ustanawia zasady określania momentu, w którym można przyjąć, że powództwo zostało wytoczone przed sądem. Moment ten ma kluczowe znaczenie dla ustalenia jurysdykcji sądu do rozpatrzenia sporu transgranicznego. Jeżeli przed sądami różnych państw członkowskich zawisły sprawy o to samo roszczenie między tymi samymi stronami, sąd, przed którym wytoczono powództwo później, z urzędu zawiesza postępowanie do czasu stwierdzenia jurysdykcji sądu, przed którym najpierw wytoczono powództwo [27]. Zgodnie z art. 9 lit. a) zasadniczo należy przyjąć, że w chwili, w której dokument wszczynający postępowanie lub dokument równorzędny został wniesiony do sądu, zostało wytoczone powództwo.

45. Rozporządzenie nr 4/2009 nie definiuje jednak pojęcia „dokumentu równorzędnego" dokumentowi wszczynającemu postępowanie (nie bardziej niż pojęcia samego dokumentu wszczynającego postępowanie), o którego wykładnię sąd odsyłający zwraca się do Trybunału w niniejszej sprawie. Z brzmienia art. 9 lit. a) tego rozporządzenia wynika, że przedmiotowy dokument równorzędny wszczyna postępowanie. Pojęcie „dokumentu wszczynającego postępowanie", podobnie jak pojęcie „dokumentu równorzędnego", odnosi się zatem do ogólnej koncepcji, że chodzi tu o dokument inicjujący postępowanie [28].

46. Odnośnie do powyższego pod pojęciem „postępowania" należy rozumieć postępowanie „co do istoty sprawy", którego celem jest rozstrzygnięcie w przedmiocie praw i obowiązków stron sporu w wydanym przez sąd orzeczeniu kończącym postępowanie, które może być uznane

[26] Wyrok z dnia 18 grudnia 2014 r., Sanders i Huber (C-400/13 i C-408/13, EU:C:2014:2461, pkt 24).

[27] Artykuł 12 ust. 1 rozporządzenia nr 4/2009.

[28] H. Gaudemet-Talon, The conditions of regularity of the foreign decision, w: *Jurisdiction and enforcement of judgments in Europe*, 7th ed., Paris-La Défense, LGDJ, 2024. Ponadto należy zauważyć, że to właśnie konwencja brukselska jako pierwsza zawierała wyrażenie „dokument równorzędny", w szczególności od momentu przystąpienia do niej Danii, Irlandii, Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej w 1978 r., w celu uwzględnienia specyfiki proceduralnej państw common law. Z tej perspektywy pojęcie „dokumentu równorzędnego" nie może odbiegać od pojęcia „dokumentu wszczynającego postępowanie", ale ma raczej być jego bliskim odpowiednikiem.

i wykonane. Tym samym pojęcie „dokumentu równorzędnego" dokumentowi wszczynającemu postępowanie należy interpretować jako dokument inicjujący postępowanie przed sądem „co do istoty sprawy [29], w tym przypadku w sprawach dotyczących zobowiązań alimentacyjnych.

47. Uważam, że pojęcie „dokumentu równorzędnego" dokumentowi wszczynającemu postępowanie w sposób nieunikniony odnosi się do równoważnych *skutków* wywołanych wszczęciem postępowania, a mianowicie, zainicjowanie postępowania sądowego mającego na celu uzyskanie wykonalnego orzeczenia, które zaspokoi roszczenia powoda [30]. Tymczasem, mając na uwadze, że postępowanie prowadzi do wydania orzeczenia sądowego, dokument, który je wszczyna, musi wpisywać się w ramy postępowania kontradyktoryjnego, to znaczy powinien umożliwiać stronie przeciwnej przygotowanie obrony, zanim zapadnie w stosunku do niej wyrok podlegający wykonaniu.

48. Wykładnię tę potwierdza brzmienie art. 9 lit. a) rozporządzenia nr 4/2009, zgodnie z którym uznaje się, że przed sądem wytoczono powództwo w chwili wniesienia dokumentu równorzędnego dokumentowi wszczynającemu postępowanie, który powinien być następnie doręczony pozwanemu.

49. Kontekst towarzyszący art. 9 lit. a) rozporządzenia nr 4/2009, który podkreśla znaczenie przypisane poszanowaniu zasady kontradyktoryjności, pozwala na potwierdzenie tej wykładni, a koniec końców zapewnienie jednolitej wykładni pojęcia „dokumentu równorzędnego" dokumentowi wszczynającemu postępowanie w samym rozporządzeniu. Artykuł 19 ust. 1 lit. a) tego rozporządzenia [31], dotyczący „[p]rawa do wystąpienia z wnioskiem o ponowne zbadanie orzeczenia" do sądu państwa członkowskiego pochodzenia przez pozwanego, który nie stawił się w tym państwie członkowskim, wyraźnie pokazuje bowiem sytuację braku doręczenia dokumentu wszczynającego postępowanie lub jego odpowiednika w odpowiednim czasie i w sposób umożliwiający stronie przeciwnej obronę. W takich okolicznościach pozwany ma prawo wnioskować o ponowne zbadanie orzeczenia, właśnie dlatego, że jego prawo do obrony nie było przestrzegane, gdy zostało wydane skierowane przeciwko niemu orzeczenie sądowe. To samo dotyczy art. 24 tego samego rozporządzenia [32], zatytułowanego „Podstawy odmowy uznania", który przewiduje w ust. 1 lit. b), że orzeczenia nie uznaje się, jeżeli pozwanemu, który nie wdał się w spór, nie doręczono dokumentu wszczynającego postępowanie lub dokumentu równorzędnego w czasie i w sposób umożliwiający mu przygotowanie obrony.

50. Ponadto cele rozporządzenia nr 4/2009, które polegają na ułatwieniu w największym możliwym stopniu dochodzenia międzynarodowych należności z tytułu zobowiązań alimentacyjnych [33], zabezpieczeniu interesów wierzycieli alimentacyjnych i ułatwieniu skutecznego zarządzania wymiarem sprawiedliwości [34], nie mogą być realizowane przy ograniczeniu w jakikolwiek sposób prawa do obrony [35]. Z tego względu wydaje mi się zgodna z celami realizowanymi przez to rozporządzenie konkluzja, zgodnie z którą przy dokonywaniu

[29] Zobacz podobnie i analogicznie St. Law, Article 32, w: M. Requejo Isidoro (ed.), *Brussels I bis: a commentary on Regulation (EU) nº 1215/2012*, Cheltenham, Edward Elgar Publishing, 2022, s. 500–505.

[30] To oczywiste, że jeżeli to jest właśnie celem osoby wszczynającej postępowanie, może ono zakończyć się również odrzuceniem jej żądań.

[31] Przepis ten znajduje się w sekcji 1 „Orzeczenia wydane w państwie członkowskim będącym stroną protokołu haskiego z 2007 roku", w rozdziale IV „Uznawanie, wykonalność i wykonywanie orzeczeń".

[32] Przepis ten jest częścią sekcji 2 wspomnianego wyżej rozdziału IV, zatytułowanej „Orzeczenia wydane w państwie członkowskim niebędącym stroną protokołu haskiego z 2007 r.".

[33] Motywy 31, 33 i 45 rozporządzenia nr 4/2009, a także wyrok z dnia 9 lutego 2017 r., S. (C-283/16, EU:C:2017:104, pkt 33).

[34] Motyw 15 rozporządzenia nr 4/2009.

[35] Zobacz podobnie i analogicznie wyrok z dnia 14 grudnia 2006 r., ASML (C-283/05, EU:C:2006:787, pkt 24 i przytoczone tam orzecznictwo).

wykładni pojęcia „dokumentu równorzędnego" dokumentowi wszczynającemu postępowanie w rozumieniu art. 9 lit. a) tego rozporządzenia konieczne jest co do zasady, zbadanie, czy skutki są równoważne skutkom wywoływanym wszczęciem postępowania w celu uzyskania wykonalnego orzeczenia uwzględniającego roszczenia powoda. Co więcej, konkluzja ta ma tę zaletę, że wzmacnia przewidywalność kryteriów wykładni pojęcia „dokumentu równorzędnego" dokumentowi wszczynającemu postępowanie, które to kryteria zbiegają się z kryteriami wykładni pojęcia dokumentu, który zainicjował postępowanie mające na celu uzyskanie oczekiwanego rezultatu „co do istoty sprawy".

51. To w ten sposób zresztą można przenieść na grunt niniejszej sprawy wnioski płynące z orzecznictwa przytoczonego w pkt 31–39 niniejszej opinii.

52. W tym względzie należy podkreślić, że Trybunał miał już okazję uściślić, że jego orzecznictwo dotyczące przepisów związanych z jurysdykcją w zakresie zobowiązań alimentacyjnych zawartych w konwencji brukselskiej, a także w rozporządzeniu nr 44/2001, które stanowi kontynuację tej konwencji brukselskiej, jest nadal istotne dla celów analizy odpowiednich przepisów rozporządzenia nr 4/2009 [36]. Tym samym wnioski płynące z orzecznictwa podsumowane w pkt 40 tej opinii mogą być moim zdaniem przeniesione bezpośrednio bez względu na różnice w kontekstach i aktach prawnych, których dotyczy to orzecznictwo.

53. Ponadto znaczenie spójnej wykładni konwencji z Lugano II i innych aktów prawnych, w szczególności rozporządzenia nr 44/2001, co należy rozumieć jako dotyczącej również rozporządzenia nr 4/2009 [37], zawierających równoważne przepisy, zostało wielokrotnie potwierdzone w orzecznictwie [38]. Niemal identyczna terminologia użyta w tych aktach prawnych będących przedmiotem wykładni w orzecznictwie przytoczonym w pkt 31–39 niniejszej opinii, opowiada się za zbliżeniem do siebie wykładni tych aktów dokonanej przez Trybunał i wykładni rozporządzenia nr 4/2009, której Trybunał ma za zadanie dokonać w niniejszej sprawie. Ponadto spójna wykładnia tych przepisów jest uzasadniona ze względu na cele realizowane przez te same akty, które ogólnie zmierzają do zapewnienia swobodnego przepływu orzeczeń w sprawach cywilnych i handlowych [39].

54. Należy również zauważyć, że jak wynika z prac przygotowawczych, art. 9 rozporządzenia nr 4/2009 przybrał identyczne brzmienie jak dawny art. 30 rozporządzenia nr 44/2001. Okoliczność ta tłumaczy, moim zdaniem, wolę prawodawcy, aby zharmonizować wykładnię tego artykułu z wykładnią aktów prawnych w obszarze jurysdykcji poprzedzających rozporządzenie nr 4/2009 [40].

[36] Wyrok z dnia 18 grudnia 2014 r., Sanders i Huber (C-400/13 i C-408/13, EU:C:2014:2461, pkt 23).

[37] Zobacz w tym względzie przypisy 6 i 15 niniejszej opinii.

[38] Zobacz na przykład wyroki: z dnia 2 maja 2019 r., Pillar Securitisation (C-694/17, EU:C:2019:345, pkt 27); z dnia 30 września 2021 r., Commerzbank (C-296/20, EU:C:2021:784, pkt 33). Ogólniej rzecz ujmując, wykładnia dokonana przez Trybunał w odniesieniu do przepisów jednego z tych aktów prawnych pozostaje aktualna również w odniesieniu do pozostałych, jeżeli przepisy te można uznać za „równoważne" (wyrok z dnia 6 czerwca 2024 r., Geterfer, C-381/23, EU:C:2024:467, pkt 24).

[39] Zobacz preambuła konwencji brukselskiej; preambuła konwencji z Lugano II; motyw 6 rozporządzenia nr 44/2001. W tym względzie należy zauważyć, że aby osiągnąć swoje główne cele przywołane w pkt 50 niniejszej opinii, rozporządzenie nr 4/2009 dąży nieuchronnie do zapewnienia swobodnego przepływu orzeczeń w sprawach cywilnych i podziela ten cel z innymi aktami prawnymi będącymi przedmiotem wykładni w orzecznictwie przytoczonym w pkt 31–39 niniejszej opinii.

[40] Zobacz publikację wniosku prawodawczego Komisji COM(2005) 649. W tym względzie należy zauważyć, że w trakcie procesu przyjmowania rozporządzenia nr 4/2009 Komisja Prawna Parlamentu Europejskiego zaproponowała wykreślenie art. 9 ze względu na to, że odtwarza on niemal dosłownie dawny art. 30 rozporządzenia nr 44/2001, a zatem jest zbędny. Sugestia ta, przyjęta w rezolucji legislacyjnej Parlamentu Europejskiego z dnia 13 grudnia 2007 r., nie została jednak uwzględniona w ostatecznej wersji tego rozporządzenia. Stąd istnienie bardzo silnej korelacji między tymi dwoma aktami prawnymi, co uzasadnia, że wnioski, jakie należy wyciągnąć z wykładni pierwszego z nich, można co do zasady przenieść na grunt wykładni drugiego z nich.

55. Należy jednak podkreślić, że kryteria przyjęte dla wykładni pojęć „dokumentu wszczynającego postępowanie” lub „dokumentu równorzędnego”, które zostały opisane w pkt 31–39 niniejszej opinii, należy interpretować w każdym konkretnym przypadku. Takie podejście jest z pewnością uzasadnione w świetle specyfiki systemów krajowych, z których pochodziły dokumenty w związanych z nimi sprawach. Doprowadziło to jednak do wypracowania kryteriów przedstawiających, moim zdaniem, pewien poziom abstrakcji, w szczególności w odniesieniu do jedności funkcjonalnej między dwoma postępowaniami lub do autonomicznego charakteru jednego względem drugiego. Wobec tego w celu przeniesienia tych kryteriów na grunt niniejszej sprawy Trybunał będzie niewątpliwie musiał rozważyć możliwość doprecyzowania ich zakresu. Uważam, że takie doprecyzowanie jest pożądane odnośnie do przeniesienia najnowszego orzecznictwa.

56. W związku z tym byłbym skłonny zarekomendować podejście oparte na charakterze postępowania wszczętego analizowanym dokumentem, które pozwoliłoby ustalić, czy między tymi dwoma postępowaniami istnieje jedność funkcjonalna, czy autonomia. W szczególności tym, co wydaje mi się decydujące, jest ustalenie, czy postępowanie, którego dotyczy badany pod kątem jego kwalifikacji dokument, jest postępowaniem „co do istoty sprawy”, a zatem będzie miało identyczne lub równoważne skutki z tymi, jakie wywołuje wszczęcie postępowania w celu uzyskania wykonalnego orzeczenia zaspokajającego roszczenia powoda.

57. Tym samym kryteria – związane między innymi z (i) doręczeniem stronie przeciwnej dokumentu zawierającego istotne elementy sporu w celu poinformowania jej o wszczęciu przeciwko niej postępowania, (ii) pozostawieniem jej również możliwości zorganizowania obrony w zakresie, w jakim celem postępowania jest osiągnięcie rozstrzygnięcia zaspokajającego roszczenia powoda, a to (iii) przed wydaniem wykonalnego orzeczenia uwzględniającego lub nieuwzględniającego roszczenia powoda, a także z (iv) przyznaną tej stronie przeciwnej możliwością wzruszenia tego orzeczenia – wydają mi się jednoznacznie wykazywać występowanie skutków, jakie wywołałoby postępowanie „co do istoty sprawy”. Do tych kryteriów można również dodać inne, które w razie potrzeby pozwolą uwzględnić szczególne sytuacje, takie jak dobrowolny lub obligatoryjny charakter postępowania, niezależnie od jego przedsądowego lub sądowego charakteru.

58. Niemniej podkreślam, że argumentując w powyższy sposób, nie mam zamiaru określać w sposób całkowicie zamknięty wszystkich kryteriów istotnych dla kwalifikacji dokumentu równorzędnego dokumentowi wszczynającemu postępowanie lub kryteriów o charakterze wyłącznym. Moim celem jest jedynie podanie niewyczerpujących przykładów konkretnych kryteriów, które w świetle obowiązującego orzecznictwa pozwoliłyby na jasne określenie skutków, jakie wywoła postępowanie wszczęte wskutek wniesienia dokumentu mogącego wchodzić w zakres pojęcia „dokumentu równorzędnego” dokumentowi wszczynającemu postępowanie. W tym względzie podkreślam również, że badanie charakteru danego postępowania oraz samego dokumentu, a także skutków, jakie mogą one wywołać, nabiera istotnego znaczenia.

59. W świetle powyższych rozważań należy ustalić, czy wniosek o przyznanie pomocy prawnej mieści się w pojęciu „dokumentu równorzędnego” dokumentowi wszczynającemu postępowanie.

2. Konsekwencje zastosowania kryteriów wykładni pojęcia „dokumentu równorzędnego” do wniosku o przyznanie pomocy prawnej

60. Jak wynika z ZPO w związku z FamFG, pomoc prawna może na mocy prawa niemieckiego zostać przyznana stronie, która ze względu na swoją sytuację osobistą i finansową nie jest w stanie ponieść kosztów postępowania, jeżeli przewidziane działanie przed sądem lub obrona przedstawiają wystarczające szanse powodzenia i nie wydaje się, że stanowią nadużycie [41]. Wniosek musi określać elementy sporu i wskazywać środki dowodowe [42]. Strona przeciwna powinna mieć możliwość zajęcia stanowiska w sprawie spełnienia przesłanek przyznania tej pomocy [43]. Tymczasem ta przyznana stronie przeciwnej możliwość dowiedzenia się o złożeniu wniosku o przyznanie pomocy prawnej, przedstawiającego w ten sposób elementy sporu, jest właśnie specyfiką prawa niemieckiego, która budzi wątpliwości co do kwalifikacji tego wniosku na podstawie art. 9 lit. a) rozporządzenia nr 4/2009.

61. Na wstępie należy zauważyć, że niezmiennie wydaje się, że prawo niemieckie nie przewiduje, aby wniosek o przyznanie pomocy prawnej mógł jako taki wszczynać postępowanie. Z przyczyn wskazanych w pkt 44–58 niniejszej opinii należy określić skutki, jakie mogą wywołać wniosek o przyznanie pomocy prawnej i postępowanie, które on zainicjuje. Innymi słowy, powstaje pytanie, czy postępowanie zapoczątkowane takim wnioskiem może wywołać skutki równoważne skutkom wszczęcia postępowania „co do istoty sprawy”, aby w ten sposób uznać, że postępowanie zapoczątkowane tym wnioskiem wykazuje jedność funkcjonalną lub brak autonomii w stosunku do postępowania „co do istoty sprawy”.

62. W tych okolicznościach należy, po pierwsze, zbadać treść wniosku o przyznanie pomocy, na którą powołują się rząd niemiecki i wnioskodawca w postępowaniu głównym, aby stwierdzić, czy wniosek ten wchodzi w zakres pojęcia „dokumentu równorzędnego” dokumentowi wszczynającemu postępowanie. W tym przypadku jest pewne, że przedmiotowy wniosek musi zawierać przedstawienie elementów sporu oraz wskazanie środków dowodowych, załączone w formie projektu. Jak zatem utrzymuje ten rząd, w rzeczywistości postępowanie wykazuje pewną bliskość lub związek ze wszczęciem postępowania „co do istoty sprawy”.

63. Przedstawienie tych elementów w projekcie dołączonym do wniosku o przyznanie pomocy prawnej ma jednak zupełnie inny cel niż ich przedstawienie w dokumencie wszczynającym postępowanie „co do istoty sprawy” w ścisłym tego słowa znaczeniu, a mianowicie wniosku. Elementy te powinny bowiem umożliwić sądowi rozpoznającemu wniosek o przyznanie pomocy prawnej upewnienie się, że są przestrzegane warunki związane z wystarczającymi szansami powodzenia i brakiem charakteru nadużycia odnośnie do zamierzonego postępowania po przyznaniu tej pomocy. Natomiast nie analizuje się zasadności „co do istoty sprawy” zamierzonego postępowania i nie wydaje się żadnego orzeczenia sądowego „co do istoty sprawy” w przedmiocie praw i obowiązków stron.

64. Logicznie rzecz ujmując, przedstawienie tych elementów w żaden sposób nie wymaga od wierzyciela alimentacyjnego ich dosłownego powtórzenia, w przypadku gdy zdecyduje się on wszcząć postępowanie „co do istoty sprawy” po przyznaniu pomocy prawnej. W związku z tym treść wniosku w sprawach dotyczących zobowiązań alimentacyjnych może w tym ostatnim

[41] Paragraf 114 ust. 1 ZPO.

[42] Paragraf 117 ust. 1 ZPO.

[43] Paragraf 118 ust. 1 ZPO.

postępowaniu różnić się od treści wskazanej we wniosku o przyznanie pomocy prawnej [44]. Ponadto zasadnicze badanie tego ostatniego skupi się w szczególności na analizie sytuacji osobistej i finansowej wnioskodawcy ubiegającego się o pomoc prawną, ponieważ postępowanie w sprawie przyznania tej pomocy ma na celu zagwarantowanie równości w zakresie ochrony prawnej oraz zapewnienie osobom nieposiadającym środków finansowych możliwości dochodzenia swoich praw na drodze sądowej.

65. Tymczasem w takich okolicznościach skutki wynikające z możliwości przedstawienia przez stronę przeciwną, na gruncie prawa niemieckiego, swojego stanowiska w przedmiocie spełnienia przesłanek przyznania pomocy prawnej nie mogą, moim zdaniem, być porównywane z tymi, które wynikałyby z wykonywania prawa do obrony w postępowaniu „co do istoty sprawy", ze względu na odmienne cele tych dwóch rodzajów postępowań [45]. Zatem, w ścisłym tego słowa znaczeniu i niezależnie od specyfiki niemieckiego prawa procesowego, postępowanie w sprawie pomocy prawnej dotyczy jednostronnie samego wnioskodawcy. Nie wywołuje ono zatem żadnego skutku wobec strony przeciwnej.

66. Po drugie, należy zbadać skutki zasad przekazania wniosku o przyznanie pomocy prawnej – a mianowicie poinformowanie strony przeciwnej o złożeniu takiego wniosku z załączonym projektem wniosku o zmianę w zakresie zobowiązań alimentacyjnych – na których to zasadach rząd niemiecki i wnioskodawca w postępowaniu głównym opierają się celem uzyskania odpowiedzi twierdzącej na pytanie prejudycjalne. W tym względzie, jak wyjaśniono na rozprawie, nie chodzi o powiadomienie lub doręczenie w ścisłym tego słowa znaczeniu, lecz o zwykłe poinformowanie strony przeciwnej mające nieformalny charakter.

67. Tymczasem takie zasady przekazania wniosku o przyznanie pomocy prawnej nie pozwalają jednak przypisać tej procedurze skutki równoważne skutkom, jakie wywołuje urzędowe doręczenie dokumentu wszczynającego postępowanie. Wręcz przeciwnie, tym bardziej podkreślają odmienny charakter tych skutków, a mianowicie, że przekazanie wniosku o przyznanie pomocy prawnej ma na celu umożliwienie stronie przeciwnej zajęcia stanowiska w przedmiocie spełnienia przesłanek przyznania pomocy prawnej w ramach złożonego w tym zakresie wniosku. Natomiast doręczenie dokumentu wszczynającego postępowanie ma na celu zapewnienie poszanowania prawa do obrony drugiej strony sporu.

[44] Rząd niemiecki podkreślił na rozprawie, że w przypadku przyznania pomocy prawnej postępowanie „co do istoty sprawy" będzie ograniczone do tego, co zostało przywołane we wniosku. W tym względzie rozumiem, że wprawdzie pomoc prawna przyznana w celu złożenia wniosku w sprawach dotyczących zobowiązań alimentacyjnych nie będzie mogła zostać wykorzystana w przypadku powództwa dotyczącego na przykład ochrony środowiska, czy jednak takie ograniczenie obowiązywałoby również w przypadku uzupełnienia żądań, zmiany dłużników lub pozostałych danych, które byłyby inne we wniosku o zmianę w sprawach dotyczących zobowiązań alimentacyjnych, niż w projekcie tego wniosku załączonym do wniosku o przyznanie pomocy prawnej, gdyby wierzyciel alimentacyjny uznał, że miałby większe szanse powodzenia, uwzględniając te zmiany w chwili wszczęcia postępowania „co do istoty sprawy"? Wątpię. Jeżeli jednak wniosek o przyznanie pomocy prawnej, do którego dołączono, jedynie w formie projektu, wniosek o zmianę w sprawach dotyczących zobowiązań alimentacyjnych, który będzie formalnie złożony w przypadku przyznania tej pomocy, zostałby zakwalifikowany jako dokument równorzędny dokumentowi wszczynającemu postępowanie, jak należałoby traktować te zmiany? Czy uznano by je za zmieniające ten dokument? Jeśli tak, to jaki los powinien być dla nich zarezerwowany w postępowaniu „co do istoty sprawy"? To tylko kilka przykładów praktycznych trudności, które wynikałyby z zakwalifikowania wniosku o przyznanie pomocy prawnej jako „dokumentu równorzędnego" dokumentowi wszczynającemu postępowanie.

[45] Co do zasady nie można wykluczyć pytania, czy w takim postępowaniu dotyczącym wniosku o przyznanie pomocy prawnej można mówić o stronie przeciwnej, dopóki żadne roszczenie wobec tej strony nie jest sformułowane przed sądem. Niemniej jednak, nawet jeżeli w ramach postępowania dotyczącego przyznania pomocy prawnej zamierzamy uznać, że chodzi o stronę przeciwną w przyszłości, taki status nie przyznaje jej, moim zdaniem, żadnego prawa procesowego, które mogłoby ją upodobnić do prawdziwego pozwanego w znaczeniu postępowania kontradyktoryjnego „co do istoty sprawy".

68. Tym samym w świetle zasad przekazania wniosku o przyznanie pomocy prawnej, tym bardziej nasuwa się konkluzja, że skutki wynikające z przewidzianej w prawie niemieckim możliwości przedstawienia przez stronę przeciwną swojego stanowiska co do spełnienia przesłanek przyznania pomocy prawnej, nie mogą być przyrównane do skutków wywołanych dokumentem wszczynającym postępowanie „co do istoty sprawy".

69. Po trzecie wreszcie, w odniesieniu do związania sądu żądaniem wniosku o przyznanie pomocy prawnej, wydaje mi się, że co do zasady właściwość sądu wygasa z chwilą wydania orzeczenia o uwzględnieniu bądź nieuwzględnieniu tego wniosku. Aby bowiem uzyskać orzeczenie sądowe „co do istoty sprawy", wierzyciel alimentacyjny musi złożyć wniosek inny niż wniosek o przyznanie pomocy prawnej. Wprawdzie wierzyciel alimentacyjny w postępowaniu głównym wszczął postępowanie co do istoty sprawy, jednak trzeba zauważyć, że osoba, która uzyskuje pomoc prawną, nie ma żadnego obowiązku inicjowania postępowania „co do istoty sprawy" po uzyskaniu pomocy prawnej[46]. Wszczęcie postępowania „co do istoty sprawy" w każdym razie zależy od jej woli, która z natury rzeczy pozostaje niepewna.

70. W tych okolicznościach występowanie związku lub bliskości pomiędzy postępowaniem w przedmiocie przyznania pomocy prawnej a postępowaniem „co do istoty sprawy" nie wystarcza samo w sobie, aby stwierdzić, że to drugie postępowanie zostałoby wszczęte po zainicjowaniu postępowania o przyznanie pomocy prawnej w danym państwie. W rzeczywistości skutki, jakie wywołują oba te postępowania, są różne, zarówno z punktu widzenia wierzyciela alimentacyjnego, jak i dłużnika.

71. Wbrew temu, co utrzymuje rząd niemiecki, cel ochrony wierzyciela alimentacyjnego realizowany przez rozporządzenie nr 4/2009 oraz wybór sądu mającego jurysdykcję, a w konsekwencji prawa właściwego, jaki daje mu to rozporządzenie, nie mogą zaprzeczyć konkluzji, że wniosek o przyznanie pomocy prawnej nie jest dokumentem równorzędnym dokumentowi wszczynającemu postępowanie. Należy jednak przyznać, że w takim przypadku rzeczywiście występuje w prawie niemieckiemu problem stawiający wierzyciela alimentacyjnego nieposiadającego środków finansowych w potencjalnie niekorzystnym położeniu w stosunku do dłużnika, który może być stroną przeciwną w przyszłości.

72. Jak zasadniczo wyjaśnia ten rząd, przewidziana dla dłużnika alimentacyjnego możliwość zajęcia stanowiska co do zasadności wniosku wierzyciela alimentacyjnego o przyznanie pomocy prawnej, może pozbawić wierzyciela alimentacyjnego wyboru jurysdykcji, a tym samym prawa właściwego[47]. Do takiej sytuacji mogłoby dojść, gdyby dłużnik ten wszczął postępowanie „co do istoty sprawy" w celu wykorzystania posiadanej wiedzy, kierowany zamiarem obejścia wyboru

[46] Istotnie, może ona na przykład zdecydować się na postępowanie polubowne lub po prostu odstąpić od jakiegokolwiek działania.

[47] W tym względzie należy zauważyć, że rozporządzenie nr 4/2009 przewiduje alternatywne kryteria wyboru jurysdykcji, o czym świadczy użycie spójnika „lub" po przedstawieniu każdego z nich w art. 3 tego rozporządzenia [wyrok z dnia 17 września 2020 r., Landkreis Harburg (Wstąpienie instytucji publicznej w prawa wierzyciela alimentacyjnego) (C-540/19, EU:C:2020:732, pkt 29)], a nie zhierarchizowane [wyrok z dnia 5 września 2019 r., R (Jurysdykcja w sprawach odpowiedzialności rodzicielskiej i zobowiązań alimentacyjnych) (C-468/18, EU:C:2019:666, pkt 45)]. Dają one zatem wierzycielowi alimentacyjnemu, działającemu w charakterze powoda, możliwość wytoczenia powództwa z tytułu zobowiązania alimentacyjnego na podstawie różnych podstaw jurysdykcyjnych, wymienionych w szczególności w art. 3 lit. a) i b) tego rozporządzenia, a mianowicie albo przed sądem miejsca, w którym pozwany ma miejsce zwykłego pobytu, albo przed sądem miejsca, w którym on sam ma miejsce zwykłego pobytu. Zresztą waga tego wyboru w celu ochrony wierzyciela alimentacyjnego jest odzwierciedleniem protokołu haskiego z 2007 r., z którym rozporządzenie nr 4/2009 pozostaje, zdaniem Trybunału, w ścisłym związku [wyrok z dnia 7 czerwca 2018 r., KP (C-83/17, EU:C:2018:408, pkt 49)]. Trybunał orzekł zatem, że protokół ten pozwala de facto wierzycielowi alimentacyjnemu na dokonanie wyboru prawa mającego zastosowanie do jego żądania, przewidując pierwszeństwo stosowania prawa miejsca organu orzekającego w sprawie, a nie prawa państwa, w którym wierzyciel ma miejsce zwykłego pobytu, w sytuacji gdy wszczął on postępowanie przed właściwym organem państwa, w którym dłużnik ma miejsce zwykłego pobytu [zob. podobnie wyrok z dnia 20 września 2018 r., Mölk, (C-214/17, EU:C:2018:744, pkt 31, 32)].

wierzyciela, podczas gdy ten ostatni jest zmuszony, z powodu braku środków finansowych, oczekiwać na przyznanie pomocy prawnej, ujawniając w chwili złożenia wspomnianego wniosku swój zamiar ewentualnego wytoczenia temu dłużnikowi sprawy sądowej.

73. Wydaje się jednak, że problem ten wynika ze specyfiki prawa niemieckiego polegającej na możliwości przedstawienia przez stronę przeciwną swojego punktu widzenia w postępowaniu, co do zasady, jednostronnym i dotyczącym wyłącznie osoby ubiegającej się o pomoc prawną, jako jedynego adresata decyzji o przyznaniu lub odmowie przyznania tej pomocy [48].

74. Z tego względu wydaje mi się, że należy znaleźć pewną równowagę odnośnie do ochrony poszczególnych interesów wierzyciela i dłużnika alimentacyjnego, przy uwzględnieniu w szczególności specyfiki postępowania w przedmiocie przyznawania pomocy prawnej. Odpowiedź na pytanie zadane przez sąd odsyłający wymaga bowiem nieuchronnie wyważenia interesu obu stron sporu. Wprawdzie nie jest wykluczone, że dłużnik obierze strategię procesową mającą na celu obejście wyboru prawa właściwego przez wierzyciela alimentacyjnego, dowiedziawszy się, że ten ostatni zamierza wnieść przeciwko niemu sprawę do sądu, jednak zakładając, że takie działanie byłoby zakazane na mocy rozporządzenia nr 4/2009, nic we wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym nie sugeruje, że działanie dłużnika było powodowane nieuczciwymi zamiarami.

75. Ponadto wydaje się, że w prawie niemieckim istnieje mechanizm ochrony wierzyciela alimentacyjnego, strony uznawanej za słabszą, przed ryzykiem instrumentalizacji postępowania dla celów strategicznych przez stronę przeciwną. Z § 77 ust. 1 FamFG wynika bowiem, że sąd ma prawo odmówić stronie przeciwnej możliwości zajęcia stanowiska w kwestii spełniania przesłanek przyznania pomocy prawnej, jeżeli ze szczególnych powodów wydaje się to niewskazane. Moim zdaniem taka ochrona pozwala na zapewnienie pełnej skuteczności celom rozporządzenia nr 4/2009 [49].

76. W każdym razie przyjęcie stanowiska przeciwnego, skutkowałoby w praktyce fragmentaryzacją prawa Unii na korzyść przepisów proceduralnych właściwych każdemu krajowemu porządkowi prawnemu, co nie wydaje mi się uzasadnione ani brzmieniem, ani kontekstem art. 9 lit. a) rozporządzenia nr 4/2009, ani celami realizowanymi przez to rozporządzenie, które polegają między innymi na zagwarantowaniu pewności prawa w tej dziedzinie. Z tego zresztą powodu Trybunał od dawna podkreślał znaczenie autonomicznej wykładni przepisów dotyczących zasad jurysdykcji.

77. Moim zdaniem wniosek o przyznanie pomocy prawnej nie jest zatem „dokumentem równorzędnym” w rozumieniu art. 9 lit. a) rozporządzenia nr 4/2009. Konkluzji tej nie może zaprzeczyć twierdzenie rządu niemieckiego, że przedmiotowy wniosek jest porównywalny z wytoczeniem powództwa ze względu na skutek powodujący zawieszenie terminu przedawnienia przewidziany dla tej czynności. Zawieszenie biegu terminu przedawnienia wskutek złożenia wniosku o przyznanie pomocy prawnej ma bowiem po prostu na celu zapewnienie ochrony prawa do wystąpienia na drogę sądową przez osoby nieposiadające

[48] W świetle wymiany argumentów na rozprawie wydaje się, że nie można wykluczyć, że jest to specyfika znana wyłącznie prawu niemieckiemu. Niemniej według mojej wiedzy jest to absolutnie wyjątkowy przypadek we wszystkich systemach prawnych państw członkowskich. Jakkolwiek, moim zdaniem pozostaje to bez uszczerbku dla faktu, że do państw członkowskich należy zapewnienie skuteczności celów realizowanych przez rozporządzenia Unii w ramach ich prawa krajowego.

[49] W ten sposób zapewnia się również wdrożenie rozporządzenia nr 4/2009 zgodnie z art. 24 ust. 2 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej, na mocy którego we wszystkich działaniach dotyczących dzieci, podejmowanych zarówno przez władze publiczne, jak i przez instytucje prywatne, należy przede wszystkim uwzględnić najlepszy interes dziecka [zob. podobnie i analogicznie wyrok z dnia 16 lipca 2015 r., A (C-184/14, EU:C:2015:479, pkt 46)].

środków finansowych w czasie niezbędnym do wykonania czynności zmierzających do uzyskania tych środków. Innymi słowy, ten skutek zawieszający wydaje mi się obligatoryjny w takiej sytuacji, aby zapewnić równe traktowanie osób odnośnie do ich możliwości dochodzenia swoich praw w sądzie.

78. Tytułem uzupełnienia należy podkreślić, że wprawdzie zgodnie z prawem niemieckim, gdy jest składany wniosek o przyznanie pomocy prawnej, sąd może wezwać strony na posiedzenie, jeżeli istnieje możliwość osiągnięcia porozumienia, jednakże, o ile taka czynność nie ma charakteru obligatoryjnego [50], co nie wydaje się mieć miejsca w prawie niemieckim, o tyle nie pozwala ona na utożsamienie skutków postępowania dotyczącego przyznania pomocy prawnej ze skutkami postępowania „co do istoty sprawy", ponieważ stosowanie takiego środka należy do swobodnej oceny sądu.

79. Należy jednak uściślić, że do sądu krajowego należy ocena, czy taka wykładnia jego prawa krajowego powinna zostać przyjęta, ponieważ Trybunał nie jest właściwy, zgodnie z utrwalonym orzecznictwem, do dokonywania wykładni prawa krajowego danego państwa członkowskiego [51].

80. Wreszcie, w zakresie, w jakim sąd odsyłający zastanawia się nad konsekwencjami kwalifikacji omawianego wniosku o przyznanie pomocy prawnej dla swoich rozważań związanych ze wszczęciem przed tym sądem postępowania i ustaleniem jego jurysdykcji, należy przypomnieć, że zgodnie z utrwalonym orzecznictwem tylko do sądu krajowego, przed którym zawisł spór i który jest zobowiązany do jego rozstrzygnięcia, należy ocena – w świetle szczególnych okoliczności sprawy – zarówno konieczności wydania orzeczenia w trybie prejudycjalnym dla potrzeb wydania wyroku, jak i zasadności zadawanych Trybunałowi pytań [52]. W związku z tym, nie przesądzając w kwestii jurysdykcji sądu odsyłającego, proponuję udzielić odpowiedzi na pytanie prejudycjalne jak poniżej.

81. Jestem zdania, że na pytanie prejudycjalne przedłożone Trybunałowi przez sąd odsyłający w niniejszej sprawie należy udzielić odpowiedzi przeczącej w ten sposób, że wniosek o przyznanie pomocy prawnej w zakresie kosztów postępowania, do którego załączono jedynie projekt wniosku o zmianę w zakresie zobowiązań alimentacyjnych, który ma zostać formalnie złożony w przypadku przyznania pomocy prawnej, nie jest „dokumentem równorzędnym" w rozumieniu art. 9 lit. a) rozporządzenia nr 4/2009.

IV. Wnioski

82. W świetle wszystkich powyższych rozważań proponuję, aby Trybunał odpowiedział na pytanie Amtsgericht Schleswig (sądu rejonowego w Szlezwiku, Niemcy) w następujący sposób:

Wniosek o przyznanie pomocy prawnej w zakresie kosztów postępowania, do którego załączono jedynie projekt wniosku o zmianę w zakresie zobowiązań alimentacyjnych, który ma zostać formalnie złożony w przypadku przyznania pomocy prawnej, nie jest „dokumentem równorzędnym" w rozumieniu art. 9 lit. a) rozporządzenia Rady (WE) nr 4/2009 z dnia 18 grudnia 2008 r. w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń oraz współpracy w zakresie zobowiązań alimentacyjnych.

[50] Zobacz analogicznie obligatoryjne postępowanie pojednawcze w wyroku Schlömp.

[51] Wyrok HanseYachts, pkt 34.

[52] Wyrok HanseYachts, pkt 24.